

Confessionelen in het kabinet-Den Uyl

Bij de kabinetsformatie van 1972-1973 weigerden PvdA, D'66 en PPR te onderhandelen over hun gezamenlijke verkiezingsprogramma Keerpunt '72. De onderling sterk verdeelde confessionele partijen werden overbluft door de 'inbraak' van formateur Jaap Burger (PvdA), die Jaap Boersma en later ook W.F. de Gaay Fortman (ARP) buiten ARP-leider Barend Biesheuvel om wist te strikken voor een ministerspost.

Het was een 'rood' kabinet met een 'witte rand', wat sterk in tegenspraak was met de machtsverhoudingen. Links had maar zes zetels in de Tweede Kamer meer dan KVP, ARP en CHU, maar claimde met succes tien ministers, tegen zes confessionelen. Dat was dan ook een belangrijke reden voor de CHU om definitief af te haken, zodat de christendemocratische partijen die elkaar zochten juist tegenover elkaar kwamen te staan. KVP en ARP gedoogden het kabinet, terwijl CHU-fractieleider Roelof Krusinga voluit oppositie voerde. Er kwam een 'politieke hypotheek' op de gewenste eenheid te liggen.

Aanvankelijk werkten de vier katholieke en twee antirevolutionaire ministers in redelijk goede harmonie samen met de progressieve bewindslieden. Ondanks economische tegenwind en lastige politieke issues kwam het kabinet er na nachtenlang gepalaver steeds weer uit. Maar gaandeweg ontstonden er steeds meer irritaties bij de confessionelen, vooral omdat de minister-president bij het zoeken naar oplossingen meer partijpoliticus bleek dan regeringsleider. Daarbij verhulde hij zijn dedain voor de pogingen het CDA te vormen niet.

Van enige samenwerking tussen de premier

en zijn vicepremier, minister van Justitie Dries van Agt, was vanaf het begin geen sprake. De twee zeer verschillende karakters zouden elkaar persoonlijk en politiek nooit vinden. In het parlement ontpopte ARP-fractievoorzitter Aantjes zich tot steunpilaar van het kabinet, terwijl zijn KVP-collega Andriessen steeds meer zijn bedenkingen kreeg. Het kabinet scheerde regelmatig langs de rand van de afgrond.

In dit politiek verdeelde klimaat was het opmerkelijk dat de drie christendemocratische fracties in de aanloop naar een fusie vanaf mei 1976 gemeenschappelijke vergaderingen hielden, mét oppositiepartij CHU. Er was desondanks de uitgesproken wens om met de regeringssamenwerking door te gaan na de verkiezingen. Maar die liefde werd nauwelijks beantwoord. De PvdA stelde juist eisen aan de confessionelen, zoals (opnieuw) een minderheidspositie in een volgend kabinet en instemming met vier socialistische hervormingsvoorstellen.

Na forse aanvaringen tussen de PvdA en Van Agt over kwesties als de abortuskliniek Bloemenhove en oorlogsmisdadiger Menten namen de spanningen verder toe. Ook bij Ruud Lubbers, de jonge minister van Economische Zaken. Nadat

Den Uyl naar de mening van Lubbers zich niet had gehouden aan afspraken over het wetsvoorstel over de vermogensaanwasdeling, verloor ook hij het vertrouwen in premier en kabinet. De antirevolutionaire ministers De Gaay Fortman en vooral Boersma bleven het langst geloven in 'het meest linkse kabinet ooit'. Boersma ergerde zich juist aan Van Agt, die zich steeds vaker als 'stoorzender' ging gedragen, wat de laatste niet ontkende.

Dat had alles te maken met de verrassende aanwijzing van Van Agt als eerste lijsttrekker van het Christen Democratisch Appèl, zoals de fusiepartij was gaan heten. De strubbelingen rond het complexe dossier van de grondpolitiek leidden in maart 1977 tot de val van het kabinet, de verslechterde onderlinge verhoudingen waren de diepere oorzaak. Van Agt wist bij de verkiezingen van 1977 49 zetels te bemachtigen. Een bescheiden winst van één zetel, maar een gigantische stap voorwaarts voor de christendemocratie, gezien het verlies van de drie christendemocratische partijen samen vanaf 1963. Hoe broos de eenheid ook was, die ene partij was er gekomen, ondanks – of volgens anderen: juist dankzij – de ervaringen in het kabinet-Den Uyl.

Wilfred Scholten

1973

Literatuur

Bleich, A. (2008). *Joop den Uyl. Dromer en doordouwer. 1919-1987*. Amsterdam: Balans.

Boersma, J. & Terlingen, J. (1985). *Wat ik nog zeggen wilde*. Amsterdam: Sijthoff.

Bootsma, P. & Breedveld, W. (1999). *De verbeelding aan de macht. Het kabinet-Den Uyl 1973-1977*. Den Haag: SDU.

Praag jr., Ph. van (1991). *Strategie en illusie. Elf jaar intern debat in de PvdA (1966-1977)*. Amsterdam: Het Spinhuis.